

15. A KÖZÖSSÉGÉPÍTÉS ELJÁRÁSAI ÉS FORMÁI

A társadalomban élve valamennyien részesei vagyunk családjainknak, különféle szerveződéseknek, csoportoknak, társaságoknak, szerencsés esetben ennek minőségi válfajának, a közösségeknek. A meglévő közösségek belső helyzetével és fejlesztésével a csoportlélektan foglalkozik, erre nem térünk ki. Jelen fejezetben a közösség hiányos településeken szükséges, az ifjúság körében lehetséges közösségi fejlesztőmunka eljárásait ismertetjük. Meggyőződésünk, hogy a fiatalok minél több közösségben való cselekvő részvétele a helyi, összességében a hazai társadalmat erősíti különösen, ha a gyermek- és ifjúkori mintákat felnőtt korukra sem felejtik el. A fejezet kulcsszavai: közösség, közösségfejlesztés, helyi irányított beszélgetés, helyi kalendárium, helyi/kistáji tankatalógus, önkéntes szolgálat, közösségi felmérés, jövőműhely, társadalmi tervezés, tanulókör, népfőiskola, szülők helyi/kistáji egyesületi szakmunkásképzője, gyermek- és ifjúsági önkormányzat, a helyi nyilvánosságban való részvétel, egyesület, egyesületi fenntartásában működő civil művelődési ház.

Egy televíziós kvízzjáték során azt kellett kiválasztania a játékosnak, hogy vajon a méhek, a hangyák és a csótányok közül melyik *nem él* társadalomban? A kérdésfeltevő az utóbbi rovarra gondolt, és bár „társadalom” leginkább az emberek együttműködéséből alakul, az előbbieket *közösségben* való léte bizonyos. A „társadalom” és a „közösség” nem szinonim fogalmak, és bár egymással így fel sem cserélhetők, a közöttük lévő szoros összefüggés annyira nyilvánvaló, hogy 'játékból' akár helyettesíthetik egymást. Jól jellemzi a fogalmak elmosódó határait az Értelmező kéziszótár „társadalmasít” szócikke is, ami szerint az, aki így cselekszik, *közösségi* jellegűvé tesz valamit⁷⁶.

Akik az állampárti időket megélték, ambivalensen, ellentétes érzelmekkel viszonyulnak a „közösség” szóhoz és tartalmához, annak ellenére, hogy pozitív töltetét azért (remélhetőleg) nem felejtették. Őket olyan idők szocializálták, amelyben a jelszavak szintjén csak úgy áradt a közösségiség. Sok volt az erről való szöveg, sok a nagy hangú transzparens és számtalan az erről szóló jelmondat. De vajon közösségi volt-e a létező szocializmusnak nevezett fél évszázad? Közösségnek tekinthetők-e Szabó István Szerelmesfilmjében bemutatott úttörőcsapat fiataljai, akik az egymást iránt vonzalmat érző kislányt és kislányt, a későbbi szerelmespárt az ő értetlenségük mellett, ám látható irigység-kezdéssel, parancsra zárták ki maguk közül? – miközben ugyanekkor lehetnek olyan úttörőcsapatok is, amelyek az egymás iránti szolidaritást és felelősség-

érzetet fejlesztve valódi, felnőtt korukban is megtartott együttműködést kovácsoltak a néhány esztendőre odajáró gyerekekből. Még ha túlzottan sok volt a kötelező közösségiség, nem tagadható, hogy például az állam ellenében saját művelődési otthonukat létrehozó falusiak, az évekig egy népitánc-csoportba járók, az egy-egy településen járdát, utat, iskolát, szennyvízcsatornát építők, a falu feletti szőlődomb pincéiben esténként beszélgetők, vagy akár néhány remek téeszelnők megértő és szakszerű működésének eredményeképp boldogulók *valódi kooperációt, igazi közösséget* teremtettek. Jobbára a hivatalos lözungok ellenére, azok háta mögött, azoktól függetlenül.

Ebben az időben a kapitalista világról azt mondták, hogy ott *ember embernek farkasa*, ami persze éppen annyira lehetett igaz, ahogy a létező szocializmus közösségi volt. Amikor aztán a kapitalizmus (nem a korabeli nyugat-európai, hanem eredeti tőkefelhalmozó rabló fajtája) megérkezett Magyarországra a '90-es évek elején, kiderült, hogy egyáltalán nem vagyunk a védekező közösségi technikák birtokában. Társadalmunk minden korábbi közösséget szajkózó közhely ellenére szétesett, atomizált, szolidaritásra és együttműködésre képtelen, vagyis vészesen *közösség hiányos*. Van mit pótolni e téren.

Bár a „közösség”-fogalom különféle meghatározásaiban nem mélyedünk el, nem kerülhetjük meg álláspontunk rögzítését. A közösség elemi emberi szükséglet; *a közös életkori, élet- és munkaviszonyok, a közös eszmék és célok szerinti együttműködés* nélkül mindenki csak magára maradna, magára számíthat és ez az élet folytatatólagos folyamatában sokszor nem elegendő. Mihez is? – a túlélésre, a sikerre, a jóérzésre, a boldogságra. Az alábbiakban tehát azt tekintjük át, hogy ezt a kívánatosnak gondolt, az együttműködésből fakadó állapotot hol hogyan és miképpen érhetjük el.

* * *

Valamilyen közösségbe mindenki tartozik. A család, a nagycsalád és a rokonság tagjai, az iskolákból kerített barátok, az amatőr művészkedésben együtt résztvevők, a valamiféle közös mániákusságban megismertek, a sporttársak, az egyházak körüli aktivitások résztvevői joggal tekinthetők olyan közösségeknek, aminek az oda született vagy az oda járó óhatatlanul és automatikusan tagja. Előfordul, hogy az ebben részes nem így és nem ezt érzi. Lehet, hogy az ezekben való összjáték nem tökéletes. Mindezek mégis inkább tekinthetők közösségnek, mint például a véletlenszerűen ugyanabba az iskolai osztályba járók összessége. Még akkor is, ha ez utóbbi osztályfőnöke sokszor emlegeti az egész társaságra ezt a kívánatos fogalmat. Persze szerencsés esetben egy iskolai osztály is lehet nagyszerű, egy egész életre mintát adó közösség, és hogy az volt-e, csak utólag derül ki a találkozó meg szerveződésén, ennek létszámán és sikerén, az ebből fakadó későbbi együttműködések során.

Ezekbe a helyzetekbe mindenki belekerül, ám hogy az adott lehetőségek mivé válnak, mire és mivé kerekednek, az valamennyi résztvevőn múlik. Hogy ezekben az együttlétekben mi hogyan alakul, ki miről tehet, s hogy miként lehet egy csoporton, egy társaságon, egy kollektíván belül a viszonyokat olyanná alakítani, hogy az végül közösséggé váljék és az is maradjon, nem témánk. Ennek részleteivel a *csoportlélektan* foglalkozik. Jelen feladatunk különben sem a megtörténő/meglévő alkalmakból kialakuló közösségteremtés módjának és mikéntjének taglalása, hanem éppen az, hogy egy településen a *találkozási és együttműködési alkalmak és ürügyek híján, a közösségi lehetőségek hiányában* mi a teendő? Annak érdekében, hogy az ilyen alkalmakból *mindenütt minél több legyen*. Mit kell tennie tehát egy szakembernek azért, hogy minden település, nagyvárosi településrész a társasági együttműködések széles választékát kínálja?

Még a '80-as évek derekán járt egy magyar népművelői csoport egy francia kisvárosban azt tanulmányozandó, hogy ott hányan vannak, milyen célra szerveződnek és miként működnek az ottani egyesületek. (Azonnal megjegyezzük, hogy mint a 'társadalom' és a 'közösség', úgy az 'egyesület' és 'közösség' sem szinonim fogalmak, noha szerencsés esetben ez utóbbiak is rokoníthatók és/vagy helyettesíthetők egymással). Érdekelte őket az egyesületek finanszírozása, és az is, hogy együttműködésük mennyire tartós, s hogy a város kötelező feladatainak ellátásában számít-e rájuk, tehát hogy az egyesületekkel miképpen társadalmiasítja önkormányzati munkáját?

Miután majd' mindegyikkel találkozottak, a búcsúestén három ismeretlenre akadtak. Kiderült, hogy ők a város alkalmazásában álló társaság- és közösségfejlesztők, akiknek az a dolga, hogy a város polgáraiból két havonta egy-egy új egyesületet alakítsanak. Ha bejegyezték az új szervezetet, és ha az működni kezdett úgy, hogy tevékenységéhez már fedezetet is szerzett (például sikeresen pályázott), állásban maradhattak újabb két hónapig. Feladatuk tehát a *folyamatos egyesületszervezés, mondhatnánk, hogy az állandó közösségteremtés* volt.

Megismerve a szisztémát megkérdezték a polgármestert, hogy miért vállalja, miért szorgalmazza ezt, s végül hol a határ? Mikorra elvárható, hogy a kisváros társadalma a lehetséges közösségekkel teljesen meg- és átszervezett legyen? Mikortól nem lehet megkövetelni tehát tőlük a kéthavonkénti teljesítményt?

Válaszában nem mondott határidőt. Szerinte az idők végezetéig folytatható ez a közösségi fejlesztőmunka annál is inkább, mert mindig vannak/lesznek csoportok, amelyek szükségképpen felbomlanak. Vagy azért, mert időközben teljesítették feladatukat, vagy mert az abban közreműködők megunták a részvételt. Esetleg harag támadt közöttük. Mindig adódnak új résztvevők egy korábban nem gondolt közös feladatmegoldásra. A szervezőmunkának már azért sem lehet vége, mert az emberek elfelejtették az egymás közötti együttműködést, a közösségben való munkálkodást. Nem nagyon érdekli őket a másik ember. Nem

érdekli őket semmi, csak saját s legfeljebb családi jól-létük, s ezt ő nem tartja elegendőnek, tenni akar ellene. Az ember társas lény, és a véletlenszerű együttléteken, az iskolán és a munkahelyen túl még számtalan közösségbe kell merítenie magát azért, hogy képességeit kifejlessze, ismeretei árnyaltak, világlátása harmonikus legyen. Maguktól immár nem képesek megtalálni társaikat mindabban, ami érdekli őket. Még gyakran abban is cselekvőképtelenek, ami az érdekükben áll. A régen bizonyára megvolt képesség szinte mindenkiben kihunyott a megerősödött magánvilág, a televízió meg az autózás, az egész kinyílt univerzum okán. És ha régen sem volt meg, hát most viszont legyen, mert ebben a globálissá vált világban csak a lokalitásban található meg önmagát az ember családján és gyerekein túl, a baráti körökből épülő közösségek által.

Tulajdonképpen Tamási Áron Ábeljének tanulsága rejlik indoklásában. Hiszen mi mástól lehetünk valahol otthon a világban, mintsem az ismerőssé vált emberektől, a baráti-közösségi viszonyok tömegétől, az ezekkel teremtett számtalan emberi kapcsolattól?

A tudatos közösségépítés lehetséges határait tágitó másik példám egy ezzel szomszédos kisvárosból való. Itt különös helyi törvényt tevő képviselő-testület működött. Nem hitték magukat tévedhetetlennek, ezért valamikor úgy döntöttek, hogy ha valamilyen fejlesztési feladat a városka területéből egy meghatározott négyzetméternyi területet, hosszúságot vagy magasságot elér, illetőleg ha egy meghatározott létszámon felül érinti a lakosságot, határozatuk csak egy hónap múltán válik hatályossá. És az is csak akkor, ha azt nem támadja meg senki.

A „támadás” szabályos kellett legyen. Legalább két helybéli lakosnak egy-együletet kellett alakítania a döntés megváltoztatása céljából. Ha ezt megtették, és bejelentkeztek a polgármesterségen, ugyanannyi időt kaptak az adott téma új, saját variánsának elkészítésére, mint amennyi ideig a testület foglalkozott azzal, és ugyanannyi pénzt kellett a rendelkezésükre bocsátani, amennyibe a hivatalnak az eredeti került. Ha elkészültek, variánsukat az előzővel együtt nyilvánosságra hozták, majd a testület szavazott arról.

A második döntés éppen úgy halasztott hatállyal lépett életbe, mint az első, és azt megváltoztatandó is lehetett a helybelieknek szervezkedni, és ha szervezkedtek, időt és pénzt kellett adni, és így tovább. Elvileg a végtelenségig, de föltehetően mégsem addig. Mert előbb-utóbb kiderült, ha valaki csak keckedni akart, s akkor erről őt a változásokat igénylők rövid úton négy-szemközt lebeszéltek.

A szisztéma megismerésekor az utcák egyirányúsításáról volt szó, és már a harmadik variációt gyűrték. A vendégek nem tartották operatívnak ezt a megoldást, hiszen mikor jutnak a végére? Kiderült, hogy bizonyára sokára. De hát miért kellene hamar a végére jussanak? – kérdeztek vissza a vendéglátók. Hiszen az a fontos, hogy mindenki elfogadja majd, ami kialakul.

A látogatók egy olyan országból érkeztek, ahol az autókkal való behajtási irányt szakemberek szabályozzák, és hogy ilyenkor majd ki merre menjen, azt sem akkoriban, sem most nem szokás megkérdezni senkitől. Nem értették tehát, miről beszélnek az 'elfogadást' illetően. Hiszen aki nem fogadja el, azt megbüntetik! De ők ingatták fejüket, és elmagyarázták, hogy végül is mindegy, mi honnan egyirányú. Az a fontos, hogy a helyben lakók tudják, értsék és megélik azt, hogy a dolgokat *ők döntenek el*. Minden részletkérdés rájuk tartozik. Hiszen nem csak itt laknak; *közük is kell legyen hozzá!*

Speciális teljesítmény-elszámolás szerint dolgozó helyi társaság- és közösségfejlesztőket egyelőre nem tudunk alkalmaztatni, és a halasztó hatállyal életbe lépő, egyidejűleg szabályszerűen megtámadható helyi képviselő-testületi rendelkezés megalkotása is illuzórikus. De azért még jócskán vannak olyan *helyben alkalmazható közösségfejlesztési eljárások*, amelyeket bárki bárhol sikeresen használhat. Az alábbiakban ezeket tekintjük át megjegyezve, hogy *a speciális helyi ötletből születő, a helyi körülmények között hiteles közösségfejlesztési módszerek éppen úgy alkalmazhatók, mint az alábbiak*. Sőt; az itt olvashatók bátor továbbgondolása, variálása egyenesen kívánatos. Minden településnek, nagyvárosi településrésznek, kistájnak saját arca, saját aurája van, éppen ezért a *hely szellemét* nem tagadni, hanem éppen komolyan venni ajánljuk. A lokalitásból fakadó adottságok és körülmények éppen úgy átalakíthatják, *át kell alakítsák* az alább röviden összefoglalt eljárásokat, mint az abban részt vevő közreműködők, vagyis az emberek. Ők is egyediek, és egymástól nagyon különbözők. Azok is, akik végzik-szervezik a helyi közösségfejlesztő folyamatokat, és természetesen azok is, akikért szerveződik az egész.⁷⁷

* * *

A helyi (kistáji) közösségépítés technikája *közösségfejlesztés* néven honosodott Magyarországon. Az ekként megnevezett, a helybéli társadalmi és közéleti állapotokba való *szelíd beavatkozás* kiindulópontja soha nem más, mint az ott élő emberek, témánk szerint a fiatalok véleményének, óhajának, akaratának *mobilizálása*, megvalósíttatása. Ezek egy része egyébként nélkülünk is érvényesül, ám többségük rejtezik, megfogalmazatlanul marad. Éppen ezeket a rejtőzködő szándékokat segíthetik napvilágra az alábbiakban felsorolandó eljárások és formák akkor, ha *kellő óvatossággal* szólítjuk meg a helybéli fiatalokat. Soha nem lehet előre el- és meghatározott szempontunk tehát; *a bármiféle helyi tennivalót az érintetteknek kell megfogalmazniuk* annál is inkább, mert azt követően ők maguk fogják azt megvalósítani is.

A közösségfejlesztés tulajdonképpen *külső bátorítás* annak érdekében, hogy a helybéli cselekvés megfogadjon, elkezdődjék és folyamatossá váljék. A folyamat eredményeképp korábban ismeretlen fiatalok az adott cél érdekében együttműködnek, és a megvalósítása alatt nemcsak az együttes cselekvésben, hanem az adott cél megvalósulásának technikájában is gya-

korlatot szereznek. Mindezzel a későbbi életükben megoldanivaló feladatokat is modellálják.

Nyilvános közösségi beszélgetések

A különféle helyi vonatkozású, és a nagyszabású kérdésektől a lehető legapróbbakig terjedő témájú, *az egy-egy korosztály számára a délutáni szabadidőben szervezett rendszeres, protokolltól mentes szabad, de irányított beszélgetések* üdítően, felszabadítóan hatnak abban a települési közegben, amelyben a felnőtteknek is csak a hivatalos fórumokon lehet nyilvánosan szót váltani, a fiataloknak pedig még azokon sem illő. *A közösségfejlesztők által vezetett, a település jelenére és különösen jövőjére, a fiatalok életminőségére és lehetőségeire, kívánalmakra vonatkozó beszélgetéssorozat* előbb-utóbb kikristályosít néhány olyan témát, amellyel külön (esetleg közösségi felmérést alkalmazva, vagy más formákban) foglalkozni lehet. A közösségi beszélgetések jó alkalmak arra, hogy *bevezessék* a településen kezdődő ifjúság- és közösségfejlesztő folyamatokat, egyidejűleg ismertté teszik az ebben közreműködő fejlesztő(k) személyét. A harmadik-negyedik alkalom általában már alkalmas arra is, hogy a település fiatalokkal kapcsolatos állapotáról és lehetőségeiről a résztvevőkkel közösen elfogadott helyzetképet alkossunk, és ebben *velük együtt határozzuk meg* a változásra irányuló akciók célját, tárgyát, irányát.

A nyilvános közösségi beszélgetések egyik munkásabb, bár általában eredményesebb variációja az, amikor az adott településen (nagyváros esetében természetesen annak egy részén) hosszabb távon foglalkoztatandó majdani közösségfejlesztő(k) alapos feltárása, helyzetelemzése előzi meg a beszélgetéseket, ami ekkor (akár több alkalommal is) úgy kezdődik, hogy a helybéliek szembesülnek a kendőzetlenül megfogalmazott külső véleményekkel.

Ez a technika a látenszen meglévő negatív véleményalkotókat erősíti, *a jóra való konfliktus* hamarabb kialakul. Szerencsés, ha a döntésekért felelős felnőttek is rendszeresen jelen vannak ezeken, hiszen sok esetben rajtuk múlik a változás megszervezése és lebonyolítása. Az ilyen beszélgetések kezelése nehezebb, ám ezt alkalmazva gyorsabban kialakulhatnak a cselekvést és együttműködést vállaló akciócsoportok.

A cél mindegyik esetben azonos: a fiatalok körében *nyilvános szöbeszéd és gondolkodás tárgyává tenni a települési állapotokat*, egyidejűleg elbizonytalanítani azokat, akik ezeket a viszonyokat megváltoztathatatlanak ítélik/sugallják. A beszélgetések során megerősödnek és *megismerik egymást a változtatást akarók*, és így *velük közösen lehet meghatározni a cselekvések irányát*. Közülük lehet megtalálnunk mindazokat, akik a hasonló szándékú változtatását/fejlesztését szeretnék, abban érdekeltek, és azért (együttesen) tennének is valamit.

Nagyvárosban nyilván nem egy, hanem több, a fiatalok árnyalt helyi társadalmát figyelembe vevő, tehát a résztvevők társadalmi helyzete, kora, képzettsége, érdeklődése stb. szerint válogatott beszélgetéssorozat megszervezésére van szükség úgy, hogy azok beindulását követően a többedik, immár konkrét tennivalókat soroló összejövetelet követően összegezett tapasztalatokat a hasonló állapotra jutó másik/többi társasággal is közösen/együttesen megbeszélhessék.

Helyi ifjúsági kalendárium

A helyi emlékezet feltárására és megőrzésére, a közelmúlt eseményeinek naplószerű megörökítésére a helyben lakók által írt és szerkesztett, évente megjelentetett települési kalendárium a '70-es évek végétől alkalmazott közösségfejlesztő technika. Nem az volt, és ma sem az a fontos, hogy 'mintaszerű' kiadvány készüljön, hanem, hogy az emberek (esetünkben a fiatalok) megértsék: a velük, a körükben történtek általuk leírva különös és megismételhetetlen értéket hordoz. Lehet, hogy pusztán lokális értéket, olyat tehát, ami a település határán túl érdektelen, de számukra viszont éppen ez kell közömbös legyen. A '80-es évek eleje óta sok helyi kalendárium áll mintaként rendelkezésre. Közöttük előfordul olyan is, amelyet a település vezetőinek felkérésére külsős szakértők, újságírók készítettek. Ezek általában igényesebb kiadványok, ám helyben nem teljesítették mozgósító, közösség-szervező funkciójukat, pusztán reprezentatív osztogatnivalót jelentettek.

A helyi kalendárium nem helyettesíti a település igényes helytörténeti feldolgozását, nem helyettesíti az iskolában rendszeresített helytörténeti/helyismereti tanulnivalót, nem helyettesíti a rendszeres vagy alkalmi helyi/kistáji újságot, az azokban írottakkal nem is kell foglalkoznia. Időleges, akár évközi mellékleteiben azonban megjelenhetnek a helybéli költők versei, a valami fontos helyi eseményre, évfordulóra, neves családra stb. vonatkozó emlékezés, helyi recept- vagy fotógyűjtemények, tematikus iskolai dolgozat-összeállítások, helyi rajzversenyek, alkotótáborok pályamunkái stb.; valamennyi olyan dokumentum tehát, ami a helybéli életre vonatkozik, arról szól, azt ábrázolja, és ezzel a helybéli identitást erősíti.

Amennyiben a településen van közösségi együttműködésből megjelentetett kalendárium, úgy annak ifjúságra vonatkoztatott mellékletét kellene évenként megszerkeszteni olyanoknak, akiket ez érdekel. Amennyiben nincs ilyen, ott a fiatalok maguk szerkesszék az egészet. Ebben az esetben a legszerencsésebb megoldás az, ha egy több nemzedéket tanító tanárt nyerünk meg az előkészítést végző csapat lelkének, aki aztán maga köré a legkülönbélebb fiatalokat gyűjtheti be arra figyelemmel, hogy ők azért az írásbeli kifejezőképesség elemeinek birtokában legyenek.

Persze kellene a csapatba szervezők, mint ahogy kellene hirdető is. Szerencsés, ha ez utóbbiak is kifejezetten helybéliek, akik hirdetésének díja hozzájárul a nyomdatermék előállításához. Am őket is meg kell találni, rá kell beszélni valaki(k)nek. Közösségfejlesztő közreműködése csak a munka beindításához szükséges, a 'szerkesztőség' önálló működésétől kezdődőleg feladata pusztán a külső véleményformálás. Döntő szava nem lehet. Megjegyzendő, hogy a kiadvány az ifjúsági közösségfejlesztés szempontjából csak akkor hordoz értéket és eredményt, ha alapító szerkesztősége évekre összekovácsolódik, és már a többedik kalendárium megjelenését követően újabb fiatalokkal is bővült.

Helyi/kistáji tankatalógus

A „tanítana-tanulna” címjegyzék ugyancsak a '80-es évek elejének szakmai innovációja volt.⁷⁸ Önálló kötetei ritkák, inkább a kalendáriumok egy fejezetét jelentik. Esetükben a kalendáriumoknál egyszerűbb akcióról van szó. A tankatalógus a helybéli (aprófalvak esetén a logikusan összefüggő kistáj, nagyváros esetén az elkülönülő településrész) fiataljai nevének, címének, és ha szükséges, úgy telefonszámuknak feltüntetésével *abc-rendbe szedi mindazokat a témákat, amelyekhez valaki(k) ért(enek), és jártasságukat magánúton az érdeklődőknek szívesen átadná, illetve azok érdeklődési körét és adatait, akik valamit éppen hogy meg szeretnének tanulni.* A módszer a közösségfejlesztők által szervezett adatgyűjtést követően egy szerkesztett kiadványt eredményez, amely minden helyi/kistáji/településrészi fiatal kezébe elkerül, ezt követően már az érintettekre bízva minden további lépést. Érzékelhető sikere esetén a tankatalógus egy-másfél év múlva bővített kiadással újra megjelenhet feltételezve, hogy a korábbinál többen ajánlják majd saját jártasságuk megismerését másoknak, illetőleg, hogy megint mások bátrabban vallják meg járatlanságukat, tanácsadót keresve.

Az önműködő rendszert beindító, majd figyelemmel kísérő helyi/körzeti népművelő (közösségfejlesztő, ifjúságsegítő, szociális munkás) természetesen ötletet kaphat e lajstromból bizonyos ismeretek szervezett formában való terjesztésére, klubok vagy szakkörök, esetleg önálló egyesületek szervezésére; de ez már egy másik, bár ebből logikusan következő lépés. A tankatalógus értéke és lényege természetesen nemcsak az, hogy valaki valamit megtudhat/megtanulhat, hanem annak érzékeltetése is, hogy egyszerű ismereteink nem lebecsülendők, sőt! – mások számára fontos értékkel bírnak. A manapság lekezelte hétköznapi tudást lehet ezzel az eljárással fölértékelni, miközben persze különös és fontos értéket jelent az is, hogy az érdeklődésen, az érdeken alapuló ismeretszerzés összehoz egymást nem ismerő fiatalokat, közöttük új, barátságos viszonylatokat teremtve.

Egy felmérés a művelődési otthon iránti megváltozott igényeket kutatta⁷⁹. Ennek egyik táblázatában a kívánatos művelődési otthoni sajátosságok szempontjait gyűjtötték össze. Tanulságos, hogy abban a megkérdezettek 28 %-a tartotta fontosnak azt, hogy az intézményben „*legyen lehetőségük az embereknek arra, hogy bemutathassák, hogy másoknak átadhassák tudásukat*”. Ezt a kívánalmat bőven kielégíti a most javasolt közösségfejlesztő módszer, és még intézmény sem kell hozzá. A feltárás készítői rákérdeztek arra is, hogy van-e valakinek valamilyen speciális tudása, olyan, amit szívesen megmutatna vagy átadna másoknak. A felnőtt megkérdezettek 24%-ától igenlő választ kaptak. Ez nyilván a fiatalok esetében sincs másképp. A helyi tankatalógus mindezt infrastruktúra nélkül kínálja azzal a hozadékkal, hogy az érdeklődésen alapuló ismerkedés a helyi társadalom szövetét erősíti.

Önkéntes szolgálatok

Az önkéntes szolgálatok alábbi két variációjának kialakítása helyi közösségfejlesztői munka eredménye, annak egyik 'terméke' lehet:

1. egy-egy hosszú távon hasonló feladat vagy feladatrész társadalmiasított megoldására szervezett, fiatal önkéntesekből álló, idővel akár egyesületté formálódó munkacsoportok az Önkormányzat funkciói szerint közvetlenül a hivatal szervezetei vagy a település hasonló célú intézményei mellett szerveződhetnek (korrepetálás, idősgondozás, gyermekfelügyelet, a műemlékvédelemben, a természet- és tájvédelemben való közreműködés, stb);
2. az alkalmi önkéntes feladatellátás a hivattól és intézményeitől függetlenül, pusztán az emberek, a családok között is elképzelhető; ez esetben az együttműködésben részes emberek a képességeik szerinti feladatellátásban állhatnak egymás szolgálatára, segítségére (korrepetálás, gyermek- és idősfelügyelet, bevásárlás, betegkísérés, valamiféle házi vagy ház körüli munka, kerti tanácsadás, autós ügyintézés, szállítás stb.). A rendelkezésre-állás természetesen kölcsönös, és általuk közösen nyilvánított.

Az önkéntes szolgálatok fenti, vagy bármely más variációja a helybéli társadalmi szolidaritást erősíti; azt a jobbra elfeledett, a közelmúltban legfeljebb az egyházak által szorgalmazott habitust, ami valamikor jeles és általános hazai gyakorlattal bírt. A különféle önkéntes szolgálatok megerősödése esetén az ebben aktivizált fiatalok települési/kistáji szintű együttműködése is kívánatos, ám az ebben közreműködők azt idővel maguktól is megszervezik.

Természetesen elképzelhető, hogy egy 'önkéntes szolgálattal' kezdett akció olyan sikeres és annyi feladatot halmoz, hogy az meghaladja egy alkalmi csoport vagy az adott célra alakított egyesület kereteit, és különösen feladat-

ellátó képességét. Ebben az esetben az önkormányzat kössön feladatellátó szerződést az érintettekkel, és azt mindaddig újítsa meg, amíg a szervezet munkát talál. A kezdeményezések intézményesülhetnek is, ha a feladatellátás láthatóan hosszú távú és bizonyosan szükséges.

Közösségi felmérés

Ez az eljárás az e feladattal időlegesen megbízott közösségfejlesztők által vezérelt, akár hónapokon át szervezett és bonyolított módszer, amelynek során *a feladat megvalósításában résztvevő fiatalok által szerkesztett és bonyolított kérdőíves felmérés* a bármiféle helyi állapotok megváltoztatására való lokális igényt/véleményt tudakolja ki. A helyben *megoldásra váró feladatokhoz helybéli fiatal feladatvállalókat is kereső akció* a nyilvános kiértékelést követően az eredmény/óhaj szerinti tervezőmunkához megtalált önkénteseket és az időközi csatlakozókat egyidejűleg *aktivizálja* is a szerencsés (ám kívánatos) esetben az önkormányzattal közösen elhatározott feladatmegoldásra. A közösségi felmérés az előbb ismertetett eljárásoknál időben hosszabb és tartalmában összetettebb eljárás; sikeres bonyolítás esetén azonban a településen élő fiatalok zömét megmozdítja, és többféle további közösségfejlesztési módszer 'előszobája', kezdete.

A metódus hallatán szokás ezt különféle technikájú felmérésekkel, PR-módszereket ötvöző (közvélemény)kutatásokkal helyettesíteni. Nem erről van szó! A 'közösségi felmérés' szókapcsolattal illetett közösségfejlesztési eljárás azoknál lényegesen többre képes pusztán azért, mert ez alapvetően *aktivizáló* módszer, amiben egyaránt fontos a helyben megoldani kívánt gond/feladat meghatározása, az annak megoldásában közreműködő helybéliek, esetünkben a helybéli fiatalok megtalálása, majd a konkrét munka általuk való elvégzése. Kombinált, a felmérésnél bonyolultabb technika ez. Az előző bekezdés elején említett „időlegesen megbízott közösségfejlesztők” közreműködését egyébként azért is hangsúlyoztuk, mert ezt az eljárást eredményesen alkalmazni helyben közismert humán szakemberekkel vagy hivatalnokokkal nem, csak külsős, tehát helyben ismeretlen emberekkel lehet.

Jövőműhely

A „Jövőműhely” közösségfejlesztők (ifjúságsegítők) közreműködésével és vezérlésével végzett helyi település- és társadalomfejlesztést célzó tevékenység, amelynek eredményeképpen a folyamat során *a helyben lakók, esetünkben a fiatalok fogalmazzák meg kívánalmaikat és víziójukat saját településükről és környezetéről*. A hosszabb időn át szervezett, és résztémánként akár több önkéntes

munkacsoportot foglalkoztató tervezőmunka az eredmény elfogadását követően a részletkérdések megvalósításával foglalkozó közös munkában folytatódhat. A Jövőműhely esetében különösen fontos az önkormányzattal való folyamatos és összehangolt együttműködés, különben a tervezőmunka illegálisba kerül, és politikai/hatalmi felhangjai lesznek. Az eredményében a közösségi felméréssel rokonítható technika attól alapvetően a hosszabb távú feladat-meghatározásban különbözik.

A Jövőműhelyt fiatalok körében arra figyelmesen kell alkalmazni, hogy a résztvevők jobbára hasonló korúak és rokonítható tapasztalatokkal rendelkezzenek. Néhány esztendő különbség, vagy a csak a családra/iskolára besűkülő látásmód lehetetlenné teszi e technika sikeres alkalmazását, bár ha tudatosan keverjük az eltérő ismeretekkel rendelkezőket, az elmaradottabbak szocializációja felgyorsul(hat). Nem felejtendő, hogy a Jövőműhely nemcsak különféle akciók és akcióprogramok, hanem képzések kiindulópontja is lehet. Különösen akkor, ha valaminek megismerésében az érdeklődők (pl. előbb a más helyszínen való tapasztalatszerzéssel, tehát utazással, az abban járatosakkal való többszöri találkozással) érdekeltté váltak.

Társadalmi tervezés

A „társadalmi tervezésként” magyarra fordított angolszász eljárás a településen létrehozandó bármiféle beruházás, fizikai fejlesztés (vagy akár leépítés) tervezési fázis előtti részletes meg-és kibeszélését jelenti annak érdekében, hogy az azzal járó bármiféle sérelmek vagy feszültségek ne az építkezés kezdetekor fogalmazódjanak meg, hanem már azt megelőzően feloldódjanak. Nyilvánvaló, hogy az ebben aktivizálható fiatalok azok a fiatal felnőttek, akiknek saját magukra és a település (a környék) egészére vonatkozó, kialakult jövőképpel bírnak. Az természetes, hogy semmit sem lehet létrehozni úgy, hogy valakin sérelem ne essék, ám ezzel (az egyébként időigényes, és nagy műgonddal végzett) technikával szinte minden esetben megtalálható a legkisebb közös többszörös. A társadalmi tervezés során felmerült kérdéseket és helyzeteket az ismeretlen eljárások, következmények megtanításával/megtanulásával lehet megoldani. Fontos, hogy a leendő beruházás lehetőleg mindenki egyetértését bírja, arról nem beszélve, hogy a műszaki előírások betartásával és a mérnöki jártassággal tervezett létesítmény csak jobb lehet egy helyi társadalmi tervezés eredményeképp.

Sajátos válfaja a társadalmi tervezésnek a település adott intézményrendszerének valamilyen külső ok miatt történő átszabása, szűkítése (erre jó példa a sok esetben kényszerű iskolabezárás) avagy az intézmények, azok kapacitásának bármiféle belső/külső okból való bővítése (pl. ipari zóna vagy akár

lakópark kijelölése esetén). Ez is társadalmi tervezést kívánó helyzet és állapot, amit közmegegyezésre megoldanunk bár nehéz, de jeles társadalomépítő hozadékot jelentő akciósorozat.

Tanulókörök

Bármiféle gyakorlati, közéleti, humán témában, a közösségi felmérés vagy a Jövôműhely során, esetleg a tankatalógus révén felmerült, avagy a később említendő technikák eredményeképp megfogalmazódó témákban 12–18 fő számára jelentős otthoni felkészülést igénylő, esetenként közös tanulással és konzultációval járó közösségi tanulási forma jobbára a fiatal felnőttek számára. Lényege a kifejezetten önkéntes részvétel. Időtartama általában néhány hónap, ezt követően a tapasztalatok szerint a társaság átalakul (megszűnik, osztódik vagy bővül, esetleg más témát keres/talál, például az eredeti téma egyik részletkérdésével foglalkozna), vagy akár egyesületben önállósulhat. A skandináv (eredetileg finn) tanulóköri mozgalom százezres kurzusokat, regionális és országos központot, központilag biztosított oktatóanyagokat, a hasonlók iránt érdeklődők rendszeres találkozását, támogatott utaztatását jelenti. Bár ez a struktúra nem épült ki nálunk, ám ettől még helyi/kistáji tanulókörök bátrak szervezhetők különösen, ha a szándék önkormányzati támogatást kap, és ha akad olyan helybéli szervezet (iskola, művelődési otthon, népfőiskola stb), amely az ilyen tanulókörök rendszeres találkozóit bonyolítja. Közösségfejlesztési eljárásaként akkor sikeres, ha szervezői és mozgatói *a feladatot felvállaló helybéli fiatalok*. Sikeres bátorításuk esetén jól kiépített hátszínre kell teremtsünk a tanulni- és tudnivalók, az előadók, a konzultánsok, a tanulmányi segédanyagok, a számukra biztosítandó eseti tanácsadás, valamint a hasonló ismeretanyag iránt másutt érdeklődők megismerése tárgyában. Kistáji, tehát néhány környékbeli településre kiterjedő változata is megszervezhető.

A már idézett művelődésszociológiai kutatásból kiolvasható, hogy a pusztán andalító művelődési tevékenység helyett az emberek manapság (hasonlatosan a '70-es évek derekán is érzékelhető, akkor a háztáji földek növekvő hozama, az intenzív kertészeti kultúrák elterjedése, kicsit később a megnyíló vállalkozási lehetőségek miatt, ma bizonyára hasonlóképp a *megélhetés* okán) ismét *előtérbe helyezik az ismeretszerzést, a tanulást, ismereteik korszerűsítését*. Újabb változás részesei vagyunk; közösségfejlesztési lehetőségeinkkel éppen ebbe kell beépüljünk.

Népfőiskola

Az önálló épülettel és állandó menedzsmenttel rendelkező, elsősorban egy nagyobb város, egy-egy kisváros és környéke vagy néhány falu számára közös együttműködéssel megszervezett *bentlakásos képzési formát* nevezünk népfőiskolának, amelynek egy-három hétig tartó kurzusain 12–25 azonos képzettségű/élethelyzetű környékbeli, jobbára fiatal felnőtt tanulhat. Ajánlatát/tematikáját a helyi/kistáji igények szerint kell meghatározni. Az oktatásnak a résztvevők szabadidő-struktúrájához kell igazodnia (pl. mezőgazdasággal foglalkozók számára bentlakás csak a téli hónapokban; a munkanélküliek képzése a közmunkával nem terhelt időszakban, a fiataloknak a nyári szünidőre figyelemmel, stb). A népfőiskolák hagyományos társadalomépítő, háztartástani, gazdasági, közéleti kurzusai mellett szakmai, esetleg OKJ-s képzéseket is szervezhetnek, de ezek esetében is alkalmas lehet a népfőiskolai képzési mód közösségépítő formációit, a későbbi rendszeres találkozókat, esetleg továbbképzéseket, és a végzetek utólagos nyomonkövetését.

A népfőiskola céljára az önkormányzat által kiépített/átalakított infrastruktúra nyáron a turistaforgalom számára, tavasszal és ősszel a távoli iskolák erdei iskola-típusú formációira, esetleg az alább kifejtendő MFR-típusú oktatási formára is alkalmas lehet.

A szülők egyesülete által szervezett szakmunkásképző iskola (MFR)

A kistelepüléseken a vállalkozásukból élő családok gyermekeinek létesített, az érdekelt szülők által alapított egyesület helyi szakképző iskolájának ötlete a '30-as évek franciaországi innovációja volt. A módszer elterjedt, és manapság az egész frankofon világban kitűnően szolgálja *a nagyvárosoktól távoli, leginkább a kisvárosok és aprófalvas környékük fiataljainak szakmunkásképzését, a szülők ottani vállalkozásainak szakszerű folytatását* garantálva.

A '90-es évek elején Magyarországon is megkísérelték e szisztéma honosítását. A szakmunkásképzés rendszerének akkori mozdíthatatlansága, illetőleg a még instabil vállalkozói réteg miatt a kezdeményezés annak ellenére vallott kudarcot, hogy azt a már régen intézményesült kezdeményezés (francia neve szerint *Maison Familiale Rural = MFR*) párizsi központja is támogatta volna tematikákkal, pedagógiai programmal, oktatóanyagokkal, szakértőkkel. Az akkor elmaradt támogatások nyilván most is rendelkezésre állnak, ha valaki a szisztéma megfontolt honosításába fogna.

Ez az eljárás akkor alkalmazható, ha egy faluban vagy kistájon *nem megoldott a helyi vállalkozásukból élő családok gyermekeinek az adott ismeretághoz való szakképzése*. Amennyiben az ilyen gond előtt álló családok közül kellő számú érdeklődőt találunk, a velük való egyeztetést követően a szakképző-iskola működtetését felvállaló (leendő) szülői egyesület képviselőinek ki kell utazniuk kinti tapasztalatszerzésre. Ezt követően kell itthon elkezdjék a mintaként kapottak szerint saját pedagógiai programjuk, tanterveik és tanmeneteik kidolgozását, illetőleg valamennyi olyan tennivaló elintézését, amelynek megléte feltétele a leendő oktatási intézmény akkreditálásának, regisztrálásának és nem utolsó sorban fejkvótája megkapásának.

Ezt az oktatási intézményt *az abba járó gyerekek szüleinek egyesülete működteti*, az tartja fenn, és ez alkalmazza a tanárokat is. Általános francia tapasztalat, hogy miután gyermekük elvégezte az iskolát, a 2–4 esztendő alatt az iskolai közéletben aktivizált felnőttek nem hagynak fel szervezőmunkájukkal, hanem, mert megszokták és megszerették a közszereplést, feladatot keresnek és találnak maguknak. Így bővítik a településért cselekvően elkötelezettek táborát.

A helybeli vállalkozásaikból élő fiatal felnőttek gyermekeinek helybéli/környékbéli szakmaszerzését garantáló formának nemcsak az a hozadéka, hogy lesz ki folytassa a családi vállalkozást, és hogy az ehhez kedvet érző gyerekek helyben (a környéken), ismerős személyek és viszonyok között maradnak. Hozadék az is, hogy a település (a környék) majdani vállalkozói közös iskolába járnak, és így a közöttük lévő ismeretség (hogy ne mondjuk: közösségi élmény) egy *egész életre szóló biztonságot* jelent.

Gyerek- és ifjúsági önkormányzatok

A gyermek- és ifjúsági önkormányzatok gyakorlata 1992-ben honosult Magyarországon ugyancsak francia példa alapján. Az eljárás lényege az, hogy *a település 12–18 éves (vagy helyi döntés szerint néhány évvel felnőttebb) korosztályából* azokat, akiket a településért végzett önkéntes munka érdekel, szabályos, a felnőtt önkormányzat választási eljárását alkalmazva helyzetbe hozzuk, és ezzel *közjogi gyakorlatot biztosítunk számukra* kortársaik érdekképviselőte és érdekérvényesítése feladatkörében. A módszer akkor sikeres, ha működésükhöz a felnőtt önkormányzat pénzeszközöket és döntési jogköröket ad át, *ha véleményüket az őket érintő kérdésekben nemcsak kikéri, hanem komolyan is veszi*. A szerte Magyarországon elterjedt forma az érintettek országos tapasztalatszerzésének lehetőségét biztosítja, a francia (és az Európában másutt is szervezett) gyakorlat pedig a nemzetközi kapcsolatok építésére alkalmas. A gyermek- és ifjúsági önkormányzatokban több évig aktivizált fiatalok megértik, átlátják és begyakorolják a települési szintű tennivalókat, és a képviselő-

testületek generációváltásánál már számítani lehet rájuk. Feladataik ellátása során egymás között olyan közös cselekvés-sorozatok alakulhatnak, amelyek a társadalmi tapasztalatszerzés mellett személyes, baráti, közösségi kapcsolatot is jelentenek.

A többi formációhoz hasonlóan ez a közösségépítési eljárás is érzékeny; esetükben elsősorban az *őszinteséget* kell hangsúlyoznunk. Csak abban az esetben van értelme ezt a módszert alkalmazni, ha a felnőtt önkormányzat képes önmérsékletére a fiatalokat illetően, ha valóban átad feladatokat, és a feladatátadást követően nem kifogásolja a megvalósítás módját, ütemét, formáit. Szükséges a fiatalok melletti empatikus *felnőtt segítő* közreműködése; szerepe nem szabályozó, hanem orientáló, tanácsadó.

A helyi nyilvánosság megteremtésében való ifjúsági részvétel

Különbéféle gyűlések és összejövetelek

A választási gyűléseken kívül egyedül a közmeghallgatás intézménye rendszeresítődött Magyarországon a helyi ügyek közös megbeszélésének formájaként. Javasoljuk, hogy *valamennyi fontos, több fiatalt is érintő kérdésben* az önkormányzat, a helyben működő, közélettel foglalkozó egyesület, a gyermek- és ifjúsági önkormányzat, a helyi kalendárium és/vagy az újság szerkesztősége, az iskola vagy bármilyen más intézmény *szabadon hívhasson és hívjon össze megbeszélést* bármiféle téma, és annak alternatív megoldásainak/variációinak ismertetésére. Ennek során lehessen kérdezni és ellentmondani, lehessen szakértőt kérni/hívni, és lehessen vele majd később is folytatni ugyanazt. Az összejöveteleken felvetettek szerint alakuljanak munkaközösségek a téma alapos körüljárására, ezek tájékozódásuk és/vagy munkájuk végeztével ugyanilyen kör előtt számoljanak be arról, hogy mire jutottak. A gyűlés-sorozatok tudatos helyi felvállalása és folyamata évek múltán *nyitott és tájékozott helyi közéletet* eredményezhet különösen, ha ezek során a fiatalok is kellő mértékben szót kap(hat)nak.

Közösségi rádió

A '90-es évek elején szakmai innovációként jelentek meg Magyarországon a közösségi rádiók, amelyek az igényes tájékoztatás és szórakoztatás érdekében, a civil társadalom kiépítését szorgalmazva és ebben közreműködve, alapvetően önkéntesekkel dolgozva sugároznak. Városi vagy kistérségi variációja is képzelhető. A kezdeményező ifjúsági közösségfejlesztőknek csak egy, ezt felvállaló társaságot kell megszervezni. Mint eddig sok helyütt, úgy biztos bárhol találhatunk e műfajra érzékeny és ebben tehetségesnek bizonyuló önkénteseket. Az ORTT időnként pályázatot hirdet a használható frekvenciákra, és ez általában sikerrel szerezhető meg.

A közösségi rádió a hallgató szempontjából a szinte teljesen lokális, legfeljebb megyei/regionális hírek, tudósítások, riportok miatt érdekes, *a helyi nyilvánosság megteremtésében végzett szerepe óriási*. Ez önmagában közösség-szervező erő. A rádiózás a közreműködő önkéntesek számára azonban képességfejlesztő lehetőséget biztosít. Az adásban, a műsorszerkesztésben, a riportkészítésben közreműködőkön kívül sok műszaki és egyéb szervezőmunka adódik, sokak számára teremt tehát értelmes elfoglaltságot a rádiózás az addig üresen elfolyó szabadidejükben. A rádiózás érdekében folytatott tapasztalatszerző utak és a közös tanulások, a műsorfolyam előállítása, a rádió folyamatos üzemeltetése mind olyan elem, ami a résztvevőkből valódi közösséget kovácsol.

Kábeltévé

A kábeltelevíziós szolgáltató helyi műsorába híradót szerkeszthet egy erre vállalkozó ifjúsági csoport, egyesület, esetleg a gyermek- és ifjúsági önkormányzat. Nem az a feladat, hogy az önkormányzati híradást pótolják, hanem hogy az abban biztosított tájékoztatás mellett *sokszínű és sokféle, különösen a fiataloknak/a fiatalokról szóló hír-és képanyag* kerüljön el a lakásokba úgy, hogy ahhoz hozzá lehessen szólni, azokat szabadon lehessen tovább fűzni. Ezt a megkívánható interaktivitást kiváltképp elősegítheti a település Internetes honlapjának szerkesztésében való tevőleges ifjúsági közreműködés, ami szempontunkból csak akkor sikeres, ha az ebben közreműködő csapat szabad kezet kap, és elengedheti alkotó fantáziáját. Mindezek közben nem felejtendő, hogy a rádiós, a kábeltévés vagy a honlap szerkesztésében való közreműködésnek pályaaorientációs szerepe is lehet.

Helyi ifjúsági egyesületek

A civil szervezetekből bizonyosan már több is van sok helyütt, ám bizonyos, hogy még sok természetvédő, környezetóvó, közéleti, műkedvelő művészeti, és a nem, a kor, a foglalkozás, az élethelyzet vagy hobbi szerinti társaság szerveződhet az erre irányuló bátorítás és fejlesztőmunka hatására. *A fiatalok minél több önálló és autonóm helyi szervezkedése és szervezete határozott cél.* Azon kell legyünk, hogy kapcsolati hálójuk keresztül-kasul kösse településeinket (lásd erre a már idézett francia példát).

Az egyesületek támogatására helyi *pénzalapot* kell létrehozni amellest, hogy egy részük bizonyosan többfelé is pályázhat céljai megvalósítására. Az alap megteremtése önkormányzati feladat, de a helyi ifjúságsegítők azon kell legyenek, hogy szorgalmaztassák ennek létrehozását a fiatalokkal. Leginkább ők, a helyben élők, a majdani választók tudják ezt kikényszeríteni. A fiatalok egyesületei már a támogatás ígértétől, és különösen garanciájától bővülni fog, és bővítheti ezt a társaság- és közösségfejlesztési munka is.

Az autonóm egyesületi élet a közösségek megteremtésének, létrejöttének és fejlesztésének hagyományos, ám fontosabb útja-módja. Tevékenységüket és munkájukat a háttérből segíteni kell.

Egyesületi fenntartásban működő művelődési/közösségi ház

A művelődési otthonok (jobbára 1949/1950-től eredeztethető) önkormányzati működtetésén legfeljebb a '90-es évek első harmadában megjelent közhasznú társasággá való alakítás tudott léket verni, ám ez a népművelők önkiszákmányolására alkalmas forma is csak módjával terjedt el az országban. Az egyesületi intézményműködtetés csak a '90-es évek derekától jelent meg újra, és jobbára a falvak, a lehatárolt városi településrészek vagy a kisvárosok sajátja, esetleg réteginézmények (jellemzően ifjúsági házak) váltak egyesületi működtetésűvé, noha szerte Európában ez a tipikus intézményműködtetési mód, és a fent említett évekig nálunk is ez volt honos.

Az egyesületi működtetésű művelődési otthonban minden aktivitás (amattör művészeti csoport, klub, szakkör, tanfolyam) résztvevője művelődésiotthon-egyesületi tag, amely viszony alapján az egyéb rendezvények kedvezményezett látogatója lehet. Saját érdeklődésének megfelelő aktivitásban való (éves, havi) részvételi díját annak önköltsége határozhatja meg, amit az annak támogatására szóló pályázati nyereség vagy önkormányzati célfinanszírozás persze csökkenthet. A tagsági viszony *lehetőséget biztosít mindenki számára a közgyűléseken való részvételre, és ekkor bárki befolyásolhatja az intézmény straté-*

giai döntéseit. Az intézmény működtetését felvállaló egyesület (vagy a már korábban alakult egyesületek e célból alakult konzorciuma) választott vezetőiből, és a különféle, az intézmény által szervezett aktivitások képviselőiből alakult elnökség alkalmazza azokat a népművelőket, akik az intézményi tevékenységszervezést végzik. A művelődésotthon-egyesület a település önkormányzatával feladat-ellátási szerződést köt, amiben a képviselő-testület pontosan rögzítheti a szakmai teljesítményre vonatkozó és egyéb elvárásait.

A civil működtetés nemcsak azt jelenti, hogy a létező vagy megalakuló helyi egyesületek abban működési helyet kaphatnak, hanem azt is, hogy bennük *a lakossági igényeknek megfelelő tevékenységet* szervezhet néhány (természetesen szakképzett), ám kenyéradó gazdáinak, tehát a használóknak, a helybéli embereknek elkötelezett szakember. Itt működtethető a gyermek- és ifjúsági önkormányzat, a népfőiskola vezérkara; innen sugározhat a közösségi rádió, itt szerkeszthetik a kalendáriumot. Ez adhat otthont a tanulóöröknek, és azoknak *a bármiféle kulturális, művelődési, szabadidős, közéleti tevékenységfajtának, ami bárki(k)nek bármikor eszükbe jut*. Különösen, ha az ilyen kezdeményezések beindítását és fenntartását (már említett alapjából) finanszírozza is az önkormányzat.

A már hivatkozott művelődésszociológiai tanulmányban arra a kérdésre, hogy *fontosnak tartja-e, és milyen mértékben, hogy az Ön lakóhelyén „külön e célra szolgáló művelődési ház legyen”, 98 % válaszolt igennel*. Érdekes a vélemények határozottsága is; a megkérdezettek több mint fele ezt az intézményt *kiemelkedően fontosnak* tartja. Mint a tanulmány szerzője írja *„A művelődési házzal kapcsolatos lakossági elvárások tankönyvbe illően fogalmazzák meg a közművelődés funkcióját; sokkoló, hogy az emberek milyen világosan látják azt a tennivalót, amit a szakma nem”*. Az elvárások kiolvashatók a hivatkozott anyagból, ide csak annyi tartozik, hogy ha az intézményt az emberek maguk vezérlik/működtetik, hogyne lennének még *figyelmesebbek saját maguk igényeinek* szolgálatára?

A művelődési otthonról, és annak civil fenntartásáról szólván nem feledhető, hogy az intézmény használóinak 65–75 %-a fiatal. Az intézmény tehát tulajdonképpen *már most is ifjúsági ház*, noha neve nem jelzi ezt (nem úgy, mint például Franciaországban, ahol az ezzel rokonítható intézményt „ifjúsági és művelődési házként/központként” nevezik meg). Ha valaki odakünn tájékozódik ezek tevékenységéről, az első mondatban azonnal elhangzik a „demokrácia” szó akként, hogy *az intézmény önmagában a demokrácia műhelye és gyakorlóterepe* már pusztán azért, mert társadalmiasított, és nem a kultúra terjesztgetésére való, nem (csak) szabadidő-szervező, hanem alapvetően *közösségteremtő* intézmény.

* * *

Csúfolódva szokták emlegetni azt a kiscserkészt, aki aznapi jó cselekedetét azzal érte el, hogy akarata ellenére is átcipelte a vak embert a forgalmas útkereszteződésen. Nem elegendő tehát a magunk jó szándéka a helybéli közösségihiányt érzékelve; a sikerhez az érintettek óhaja, akarata és együttműködése nélkülözhetetlen. Szemrehányást sem tehetünk nekik közösségihiányos állapotukért, számon sem kérhetjük társadalmi passzivitásukat. Szakmai képességeink segítségével olyan helyzeteket és körülményeket kell teremtenünk a településeken, aminek során *automatikusan szerveződnek meghatározott és konkrét célra együttműködések anélkül, hogy tudnák és felismernék: közös cselekvésük számukra közösséget is teremt.* Különös figyelemmel kell legyünk a folyamatban résztvevők méltóságára, *nagy empátiával* kell reagálnunk bármiféle megnyilatkozásukra. Nem felejtendő, hogy ők otthon vannak és otthon is maradnak, miközben a közösségfejlesztők dolguk végeztével esetleg hazamennek. Annak tudatában nyúlhatunk csak a helyi társadalom szövetéhez, hogy az érzékeny holmi, és bármennyire tetszetős, *saját kezünk nyomát nem, csak a helybeliekét* hagyhatjuk azon.

Irodalom

- dr. Balácsi Károly (szerk.): *Gyökerek és korszakok (népfőiskolai olvasókönyv)*. Budapest: Magyar Népfőiskolai Társaság, 2002. 393. old.
- Bauer Béla (szerk.): *Süsü a társadalomban (társadalomismereti olvasókönyv)*. Budapest: Új Mandátum–ELTE TÓFK, 2000. 341. old.
- Beke Pál: *Önkormányzó társadalom*. (Röpirat.) Budapest: Közösségfejlesztők Egyesülete, 1991. 67. old.
- Beke Pál: *Közjogi kiskaté (gyermekönkormányzatoknak)*. Budapest: Közösségszolgálat Alapítvány, 1998. 111. old.
- Beke Pál: *Méltóságkereső*. Budapest: epl kiadó, 2001. 416. old.
- Beke Pál–Deme Tamás (szerk.): *A szabadművelődéstől a közösségi művelődésig*. (Tanulmánygyűjtemény.) Budapest: Széphalom Könyvműhely, 2003. 399. old.
- Biddle, W. W.–Biddle, L. J.: *A közösségfejlesztési folyamat*. Budapest: Országos Közművelődési Központ, 1988. 269. old.
- Bordás István–Sz. Tóth János–Trencsényi László (szerk.): *A közművelődési törvény és a népfőiskolák (népfőiskolai kalauz)*. Budapest: Magyar Népfőiskolai Társaság, 1998. 162. old.
- Eszenyi Miklós–dr. Utry Attila (szerk.): *A kulturális menedzser tankönyve*. Miskolc: Rónai Művelődési Központ, 2001. 304. old.
- Farkas Péter: *Egymásba kapaszkodva (település és közösségfejlesztés a globalizáció korában)*. Budapest: L'Harmattan, 2005. 197. old.

- Gergely Attila: *Intézmények építése a helyi közösségekben*. Budapest: Közösségfejlesztők Egyesülete, 1991. 68. old.
- Gosztonyi Géza: Közösségfejlesztés. In: Kozma Judit (szerk): *Szociális munka kézikönyve*. Budapest: SZMSZ, 2002.
- Keane, John: *A civil társadalom*. Budapest: Typotex, 2004. 174. old.
- Kleisz Teréz: A közösségfejlesztés európai trendjei. In: Csefkó F.–Horváth Cs. (szerk): *Magyar és európai civil társadalom*. Pécs: 1999.
- McConnell, Charlie: *A közösségfejlesztés támogatása Európában*. Budapest: Közösségfejlesztők Egyesülete, 1992. 47. old.
- Perlman, R.–A. Gurin: *Közösségszervezés és társadalmi tervezés*. Budapest: Közösségfejlesztők Egyesülete, 1993. 138. old.
- Slézia Gabriella (szerk.): *Fiatalok az utcán (tanulmányok a városi fiatalok utcai csoportjait elérni kívánó közművelődésről 1998–2000)*. Budapest: Budapesti Művelődési Központ, 2001. 137. old.
- Solymosi Judit (szerk.): *Egyesületi művelődési otthonok Franciaországban*. Budapest: Közösségfejlesztők Egyesülete, 1993. 35. old.
- Trencsényi Imre: Utazás demokráciába. *Parola*, 1993/4. 1–3. old.
- Varga A. Tamás–Vercseg Ilona: *Közösségfejlesztés*. Budapest: Magyar Művelődési Intézet, 2001. 277. old.
- Vass Andrea (szerk.): *Gyermek és ifjúsági önkormányzatok*. Budapest: Ifjúsági és Sportminisztérium, 2001. 160. old.
- Közösségfejlesztés. a *Kultúra és Közösség* különszáma, 1991/4. 132. old.
- Közösségi munka (elmélet és gyakorlat külföldön)*. Budapest: Közösségfejlesztők Egyesülete, 1993. 188. old.
- www.kozossegfejlesztes.hu

Feladatok

1. A fiatalok körében szervezett nyilvános irányított beszélgetésekkel kiket lehet közös cselekvésre buzdítani?
2. Milyen alapelvek szerint szerkeszthetők a helyi ifjúsági kalendáriumok?
3. A helyi/kistáji tankatalógus mit összesít?
4. Az önkéntes szolgálatok miszerint szerveződhetnek?
5. Miben tér el egymástól a közösségi felmérés, a jövőműhely és a társadalmi tervezés módszere?
6. Mire szervezhetők tanulókörök?
7. Milyen iskola a népfőiskola?
8. Milyen helyi társadalomfejlesztő hozadéka lehet a vállalkozásból élő szülők által a gyermekeiknek szervezett szakmunkásképző iskolaegyesületnek?

9. Hol szervezhetőek gyermek- és ifjúsági önkormányzatok?
10. Miként lehet a helyi nyilvánosság részese/szervezője egy fiatal?
11. Mire lehet szervezni helyi egyesületet?
12. Miért jobb mindenkinek egy civil működtetésű művelődési otthon?
13. Melyek a helyi közösségfejlesztés kulcsszavai?

Jegyzetek

- 76 Magyar Értelmező Kéziszótár, Akadémiai, 1992, Bp., II. kötet, 1340. old.
- 77 Az eddig jobbra felnőttek körében alkalmazott közösségfejlesztő technikákat jelen megközelítésünkben a fiatalok körében megvalósíthatókra szűkítettük, az irodalomjegyzékben feltüntetett további olvasnivalók azonban jobbra a felnőttekre vonatkoznak.
- 78 Első hazai példáját Pintér Tibor szervezte a szegedi Tarján lakótelepen lakók számára.
- 79 Lipp Márta: Települési szabadidős lehetőségek és lakossági igények, *Szín – Közösségi művelődés* (kiadja a Magyar Művelődési Intézet), 2005. február, 1–6. old.